

ГЕРМЕТИЧНІСТЬ ПРОРОЧОГО ТЕКСТУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА “БУВАЛИ ВОЙНИ Й ВІЙСЬКОВІ СВАРИ...” ЯК ПОШУК ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ПОЕТОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. За допомогою методу аналогії розкрито духовно-раціональний і соціальний смисл Шевченкового пророцтва на прикладі вірша “Бували війни й військовій свари...”. Аналіз пророчих текстів поета має на меті показати, як народ отримує у творчості Шевченка поетично-філософський вимір власної екзистенції. Містичний вимір набуває у творах українського поета історичної конкретності в єдності окремої людини й цілого народу, в переживанні нескінченності минулого, теперішнього й майбутнього. У статті порушено питання національної екзистенції, яка досягається поетом з онтологічного рівня.

Ключові слова: пророцтво, буттєвий вимір, національна екзистенція, благо, духовна перспектива, телеологія, ідентичність.

Аннотация. Раскрыт духовно-рациональный и социальный смысл пророчества Шевченко на примере стихотворения “Бували війни й військовій свари...”. Речь идет об онтологичности исторических интенций поэта. Анализ пророческих текстов Тараса Шевченко имеет целью показать, как народ получает в творчестве поэта поэтически-философское измерение собственной экзистенции.

Ключевые слова: пророчество, бытийное измерение, национальная экзистенция, благо, духовная перспектива, телеология, идентичность.

Summary. The phenomenon of poetic prophecy, especially given the mental dynamics of an artist, associated with the moral concepts of time, memory and history of Christian eschatology.

Development prophetic intentions of the poet revealed in view of the ontological unity of subjective and objective structures as eschatology Ukrainian people and its teleology. Intuition of mystery inherent in prophetic attitude of Shevchenko is a restoration of entity. Using the method of analogy, the author reveals the spiritual-rational and social sense of Shevchenko prophecies in an example of the poem “There were wars and military squabbles...”. It deals with the ontology of historical predictions of poet. The example of the prophetic Shevchenko texts becomes apparent transition from horizontal to vertical mind of the poet, mergers of foreboding time with causality and their actualization in the moral consequence. Traced the path of poetic thoughts from the author’s self-knowledge and knowledge of God to the knowledge of life, eternity, before the merger of freedom and human teleology in time. In the poem “There were wars and military squabbles...” is a synthesis of the spiritual and social reality. Tightness of Shevchenko eschatological texts returns preliminary understanding of teleology people, and therefore hope remains to preserve ontological national existence. Analysis of the prophetic texts of the poet seeks to show how people in the works of Shevchenko gets poetic and philosophical dimension of its own existence. The mystical dimension takes into Ukrainian poet’s works of historical specificity in the unity of the individual and of the whole nation, in the experience of the infinity of the past, present and future. The article raises the question of national existence, which is perceived by the poet from ontological level.

Key words: prophet, national existence, entity level, spiritual perspective, teleology, identity.

У рік 200-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка на тлі численних розвідок про його творчість **актуальним** видається міждисциплінарний аспект дослідження його текстів. **Мета** статті — проаналізувати герметичність пророчих текстів Шевченка на прикладі поезії “Бували війни й військовій свари...”, подивитись на текст з погляду літературознавчого, теологічного, соціологічного, історичного набутку.

Пророцтво має своїм джерелом релігійне почуття. Серед численних тлумачень латинського терміна “religio” словник подає значення совісності, благочестя, святості, клятвеного зобов’язання, морального утиску, сумніву, ніяковості, здивування, точності, знамення [1, 660]. Теолог Л. Джуссані визначає

релігійне почуття як “здатність розуму висловити свою глибинну природу в кінцевому питанні, це locus усвідомлення людиною свого існування” [2, 6–8]. Відтак, пророцтво є однією з есхатологічних ознак свідомості людини.

Соціологія релігії пов’язує культуру людини із джерелами релігійного знання, до яких зараховує інститути пророків, жерців (священиків) і царів [3]. Концентрація знання і влади в суспільстві історично відбувалася завдяки невеликій групі заможних людей, які мали час і можливості для здобування освіти й культивування ідей.

Таку об’єктивність Тарас Шевченко, з огляду на обставини свого життя, мав би переживати особливо гостро: інтелектуальна й культурна відстань

між селянином-кріпаком і українським інтелігентом за його часу була майже непереборною. Інтуїція митця виявила для його генія межі основних соціально-духовних інститутів культури. Критичний і пророчий погляд поета на зміст основних духовно-історичних джерел культури наповнив усю його соціальну й морально-релігійну поезію.

Пророча інтенціональність є проблемою будь-якої великої поезії, незалежно від характеру релігійної культури. Методично вона вирішується за умови поглиблення раціональності до рівня інтроверсії, до рівня індивідуального передчуття часу, національно-моральної перспективи спільноти. В історії філософії ХХ ст. до розв'язання цього питання наближалися Гуссерль, Гайдеггер, Гадамер. Особливу філософську інтуїцію щодо поезії мав Гайдеггер у інтенціональних пошуках глибин онтологічної екзистенції. Момент передрозуміння, описаний у герменевтиці Гадамера, учня Гайдеггера, дозволяє нам звернутися до великої поезії з наміром відкрити її есхатологічний вимір, який можна сформулювати як єдність людини та історії. Поезія має можливість зробити те, чого не вистачає теології та філософії кожній окремо. Поезія не лише доповнює їх, а й об'єднує завдяки неповторності своїх концептів.

Існує відмінність між критичним і пророчим поглядом поета. Мораль як основа справжньої поезії не може бути моментом розрізнення критичної думки і пророчої інтуїції. Мораль поєднує свідомість і ментальність. Великих поетів за всіх часів порівнювали з пророками. Їхня мораль виходила на позаісторичний рівень. Основою критичної думки є ідея, а основою пророцтва — передчуття істини: не інтелектуальна інтуїція, а саме “передчуття”, що походить із інтроверсних глибин свідомості, із парадигмального часу, який у своїй суті є моральним і неісторичним. Іншими словами, пророцтво, на відміну від критики, вимагає єдності локального й глобального, національного й загальнолюдського проєктів екзистенції. Така єдність вимагає виходу за межі історичного дискурсу, а отже, й критичної думки.

На початку ХХ ст. С. Смаль-Стоцький писав: “Поезія Шевченка натхнена найглибшою, найніжнішою е т и к о ю. Вона не лише будить моральні пориви, сталить і гартує душу й волю, вона підіймає душу все вище... до правди-істини, до Бога. [...] Тарас Шевченко стає апостолом, пророком

н о в о г о ж и т т я...” [6, 268]. Пізніше, в радянський період, етичний аспект Шевченкової поезії набрав ідеологічного характеру, а отже, було переосмислено значення творчості поета. Паралельно шевченкознавство в українській діаспорі (поза межами СРСР) могло вільно використовувати розвиток сучасної філософії, а особливо епістемології. Отже, у світовому шевченкознавстві образ Шевченка-поета отримав у ХХ ст. дві протилежні “іпостасі” — атеїст і пророк. Визначення С. Смаль-Стоцьким Тараса Шевченка як “апостола” і “пророка нового життя” фактично було поділене навпіл: значення “апостол” і значення “пророк” були переосмислені відповідно до соціально-політичних вимог часу; вони надихали або до релігійно-моральних пошуків, або до раціоналістичного футуризму.

Ще на початку минулого століття С. Смаль-Стоцький вирішував це питання в контексті персоналістичному: “А що політична діяльність була тоді неможлива, то всі думки, вся духовна праця повернулася на ділянку внутрішнього життя людини” [6, 269].

“Попереднє розуміння”, інтуїція таїни, притаманна пророчому світовідчуттю Шевченка, є відновленням буття і залежить від діалогу — спільнотного й есхатологічного. Есхатологічна герметичність текстів Шевченка повертає “передрозуміння” телеології народу, а отже, й надію на збереження онтичності національного існування.

Виявляючи свій погляд на спільні риси поетичного й біблійного пророцтва, В. Щурат на початку ХХ ст. писав: “Св. Письму завдячує Шевченкова Муза [...] високий, прямо поважний тон, а навіть основи філософічного світогляду”. А також: “Віктор Гюґо... зрівняв усіх пророків з поетами, а всіх поетів з пророками”. І далі: “Уявіть собі таку душу, що з природи буде гармонійна; представте собі душу сильну і незломиму, а при тім приступну для найслабших вражінь, душу обдаровану багатством творчої сили, з високим ідеальним полетом” [9, 4; 3, 107]. В. Щурат, власне, помічає образ буттєвої парадигми, пророчої есхатологічної реальності, “вертикального” екзистенційного акту як динаміки пророчого слова, динаміки історії та християнського Об’явлення, що її можна беззастережно долучити до Шевченкової поезії.

На близькому до зазначеного рівні осягнення Шевченкового поетичного пророцтва зупиняється й О. Прицак. Він виявляє національно й соціально-комунікативний вплив на поета його висококуль-

турного середовища й визначає момент народження пророка періодом “Трьох літ”, пов’язуючи цей етап з перемогою покликання поета над покликанням художника: “Його об’явлення — це, власне, “Три літа”. Ось так Шевченко-пророк — народився” [4, 270–272]. Погоджуючись із самим принципом спостереження дослідника над соціальними чинниками формування свідомості Шевченка, потрібно, однак, наголосити на вагомому некомунікативному аспекті духовно-релігійного буття поета, яке набувало дедалі більшої глибини й зрілості аж до кінця його творчого життя.

Наш погляд на феномен поетичного пророцтва у Шевченка передбачає врахування структури мисленнєвої динаміки миття. Джерело актуалізації такої духовної динаміки безпосередньо знаходимо в поняттях морального часу, історичної пам’яті та християнської есхатології, наявних у Шевченкових творах. Завдяки такому підходу отримуємо можливість простежити розвиток пророчих інтенцій поета, що передбачають онтологічну єдність суб’єктивного й об’єктивного як структуру есхатології українського народу, а також його телеологію.

Питання поетичного пророцтва корелює з образним контекстуальним виміром свободи людини, тобто з філософським пошуком Цілого як універсальної світобудови в конкретному просторі й часі. Тому велика поезія завжди виходить на буттєвий рівень, але відрізняється від численних метафізичних парадигм особливим поєднанням образу й логіки людини: іманентного (внутрішнього) з трансцендентним (можливістю оцінити буття людини зовні, через інтелектуальну інтуїцію).

Уже у чотиривірші “І день іде, і ніч іде...” (1860) Шевченко досягає найбільшої глибини пророчого самовідчуття: “І день іде, і ніч іде. // І голову схопивши в руки, // Дивуєшся, чому не йде // Апостол правди і науки!”

Тут виразно постає зустріч у свідомості поета полюсів духовності, змістом якої є пізнання всієї суперечливої дійсності життя. Стан душі Шевченка, відтворений у чотиривірші, передає той обсяг ума, свідомості й телеологічності людини, без якого пророцтво не може відбутися. Водночас він указує на мотиваційну структуру духовності Шевченково поетичного стилю.

Протягом цілого життя Шевченко наближався до пророчого рівня свідомості завдяки власній чистоті душі та неприйняттю ніякої деформації прав-

ди. Його віра, яка поступово посилювалася, під кінець життя дедалі більше виявляла дисгармонію людського світу, що ставало причиною соціального скептицизму поета. Останнє є надзвичайно важливим для розуміння духовного стилю Тараса Шевченка. Якщо говорити про універсальність особи Шевченка, то тільки в межах його поезії і, глибше, в межах його духовного стилю як форми індивідуальної інтроверсії.

У відомому соціально-історичному контексті буття Росії та відповідних політичних цінностей Шевченко міг би повторити за Б. Паскалем, попередником екзистенціалізму: “людина внутрішньо розірвана і є сама собі протилежністю” [7, 74]. Проте, подібно до Паскаля, скептицизм Шевченка, його сумніви й розчарування вели не до безповоротного бунту, але до пошуку трансцендентної правди й почуття любові. За Паскалем, “серце” є властивою людині здатністю до пізнання надприродних речей [7, 72]. Істина актуалізується в поезії Шевченка як практика душі, вибір Бога, а не політичної позиції. Шевченко, як і Паскаль, обирає Христа, оскільки краще програти земне життя, але отримати вічність: “...той, що дивиться // На людей душою — // Пекло йому на сім світі, // А на тім...” (“Думи мої, думи мої...”, 1840, рядки 72–75).

Це есхатологічне почуття поета мало дозрівати в постійній боротьбі з самим собою. Такою є особистісна духовна парадигма Шевченка, яка привела його під кінець життя до усвідомлення свого внутрішнього пророчого стану. В цьому полягає оригінальність, неповторність Шевченка як національного мислителя: онтологічна непроминальність людського існування стала поетовою особистісною та загальноукраїнською телеологією; народ отримав у творчості Шевченка поетично-філософський вимір власної екзистенції.

Будь-яка сформована особистість має національну й загальнолюдську перспективи в єдності. Аналітично — це метаісторія. Проте особа народжується не без участі містичного елемента у відчуттях. У цьому моменті аналітизм і містичність індивідуально можуть утворювати в особі власну перспективу зустрічі. Цей елемент єднає всіх національних мислителів. Тарас Шевченко — не аналітик і не містик у буквальному значенні слова, але саме містично-аналітичний аспект його думки відбувся в багатьох поезіях, і особливо у творі “Бували воїни й військові свари...” (1860).

Вірш має окреме місце в розумінні Шевченка як поета-пророка. Поетові йдеться про екзистенційний акт, онтологію в метаісторії й, конкретно, у філогенезі українського народу. Лише через онтологічний досвід примиряються численні, деколи опозиційні, тлумачення образів цього вірша дослідниками (коментар твору як “політичного пророцтва” див.: [8, 97–105]).

У поезії “Бували війни й військовій сварі...” йдеться про перехід з горизонталі на вертикаль свідомості поета (Б. Паскаль наділяв такою властивістю “серце”), злиття передчуття часу з причиновістю та їхня актуалізація в моральній наслідковості. Думка спрямовується до самопізнання й пізнання Бога, тобто до пізнання буття, вічності, до злиття свободи й телеології людини в часі. Власне такий синтез духовної та суспільної реальності й відбувається у вірші “Бували війни й військовій сварі...”.

Власне, горизонтальний час у цій поезії відсутній: минулий і майбутній час дієслів нейтралізується причиною перемоги добра над злом, ладу над безладом, оскільки безлад — це зло, а світ онтологічно є добрим, є вічним порядком. Час актуалізується метаісторично, перетворюється на моральну вертикаль. Незалежно від конкретно-історичного втілення зло набуває статичних ознак, тобто переходить на ментальний рівень: “Бували війни й військовій сварі: // Галагани, і Киселі, і Кочубеї-Нагаї — // Було добра того чимало. // Минуло все, та не пропало. // Остались шашелі...” (Рядки 1–5).

Вірш починається з констатації причин руйнування соціального тіла України. Сучасний реципієнт реконструює Шевченкове відчуття нищення народного буття, спираючись на власну історичну пам’ять: російський царизм, більшовицька епоха, незалежність України кінця ХХ ст. — однаково зберігає ґрунт для “шашелів”. Так виявляється статика й системність пророцтва.

Остаточним есхатологічним знаком поезії “Бували війни й військовій сварі...” — перемогою добра над злом — постає пророчий образ “козак безверхий упаде”, який нейтралізує динаміку протистояння. “Козак безверхий” втілює екзистенційний вимір боротьби народу з віддаленим від Блага власним буттям: “Остались шашелі: гризуть, // Ж[е]руть і тлять старого [дуба]... // А од коріння тихо, любо // Зелен [і парості] ростуть. // І виростуть; і без сокири // Аж зареве та загуде, // Козак безверхий упаде, // Розтрощить трон, порве порфіру, // Роздавить вашого кумира, // Людські шашелі. Няньки, // Дядьки

отечества чужого! // Не стане ідола святого, // І вас не стане...” (Рядки 5–17).

Добро як прихована іманентна сутність триває і передається у формі особливої духовної напруги: “І без сокири // Аж зареве та загуде...” (Рядки 9–10), — оскільки телеологічна мета народу як прагнення Блага рухає історією. Постає образ скривдженого “безверхого” народу, еліту якого цілеспрямовано століттями знищують. А відтак неминучим є занедбання народу в контексті його історичної пам’яті, спричинене руйнацією національної традиції і культури. Народ, підточений багатосотлітнім нищенням ззовні та власними “шашелями” зсередини, стане причиною перетворення гнобителів на “гній”, що на ньому виростуть лише “будяки та кропива”: “— а більш нічого // Не виросте над вашим трупом. // І стане купою на купі // Смердячий гній — і все те, все // Потроху вітер рознесе...” (Рядки 18–22).

Між злом в історичній пам’яті народу (рядки 1–6) і “помолимося Богу” (рядок 23) є час “шашелів”, “ідола святого” та “зелених паростей”, протистояння яких закінчується нищенням безладу й буттєвою перспективою духовного миру: “А [ми] помолимося Богу // І небагатії, невбогі.” (Рядки 23–24). Опозиція “небагатії — невбогі” — містичний символ духовного миру, який необхідний народу для співжиття з іншими культурами та гармонії з самим собою. Саме цьому заважали політичні гнобителі й ті їхні “няньки” й “дядьки”, які замість боротьби вислужувалися перед “отечеством чужим”, перетворюючи власне плазування перед ним на свого “кумира” й “ідола святого”.

Мистика інтегрується в поезії в конкретні історичні факти і психологічно-екзистенційні типи, які впізнаються: “людські шашелі”, “няньки, дядьки отечества чужого”, їхній “кумир”. Протягом двох століть український народ не перестає бути жертвою вклоніння ідолам, указаним Шевченком. Продовжується “тління старого дуба”. У “нашій — не своїй” державі нищення української еліти й узагалі інтелігенції триває в латентних формах старих імперських — “демократичних” — традицій: створення непереборних екологічних і демографічних криз, антинаціональна культурна й економічна політика, моральна деградація і корупція як гарантія успішності та кар’єрного просування, безконтрольність владної ієрархії, навмисне створення умов, які провокують еміграцію робочої та інтелектуальної національної сили, “одновекторна” політика в

напрямі колишньої метрополії — Москви тощо.

У поезії Шевченка, особливо в останніх роках його творчості, спостерігаємо містичні пророцтва, які вказують на сучасний стан України, а шлях українського народу здобуває наступну перспективу. “Бували війни й військовій свари...” алегорично передає безмежність форм і напругу життя, смирення і впорядкованість буттєвої парадигми народу. Образ “козака безверхого” виростає у Шевченка до рівня концепту через метафізичний символізм, який виявляє есхатологічний зміст цілої поезії. “Людській шашелі” й “зелені парості” сповнюють алегоричний образ діалектичним смыслом. Ця опозиція створює ефект онтологізації символу: народ бореться за своє існування, яке постає окремим буттям, уособлюється, набирає духовних форм — релігійних і метаісторичних. Відбувається ідентифікація нації: благо народу, його традиція усвідомлюються як сталі й незнищенні. Релігійність утворює мотивацію нескінченного через “додану вартість”, приховану в слові (Й. Рацінгер) [5, 14], через вищий вимір слова в синтезі контекстів цілої творчості поета. Сучасна філософія такий вищий вимір слова називає концептом. Проте метаісторичність слова, на відміну від концепту, відкриває реципієнта на іманентний буттєвий рух народу до Блага, тобто на його телеологію.

У Шевченковій поезії “шашелі” є злом, яке виявляє себе через історичну віддаленість народу від Блага. “Козак безверхий” своїм падінням руйнує перешкоди, які відділяють народ від джерела добра. Втрата традиційних цінностей має соціально-індивідуальний вимір. Але противагою залишається рівень трансцендентний, пов’язаний із почуттям свободи, що формує ментальність, схильності цілого народу. І це є джерелом відновлення народної буттєвості. У критичних обставинах перманентної нейтралізації національної еліти провідною ознакою соціального розвитку народу постає творче ставлення до життя як умова виживання. У Шевченка ця ментальна риса є стрижнем його пророчої інтенції, що залишається латентною. Символ сутнього — незбагненність творчого акту, самовідновлення нації — втілюється в поетичному образі “зелених паростей”: “старий дуб” зберіг живе коріння — “зелений” locus майбутнього. Латинська лексема locus у теології означає “духовний горизонт” [2]. Саме в такому протистоянні історичної конкретики життя і буттєвої перспективи реальність України

відновлює есхатологічний вектор до Блага. Отже, у поезії “Бували війни й військовій свари...” відбувається остаточна зустріч історії та метаісторії, людини і Бога, актуалізується онтологічна єдність особи та спільноти. Маємо поетичний концептуальний образ української спільноти з каузальністю, єдністю частини й цілого та актуалізацією людської діяльності на радість їй самій; благо спільноти збігається з благом окремої людини. Це класична структура релігійно-символічного пророцтва.

Проте духовна ситуація виходить за межі образу й символу. Структура Шевченкового пророцтва викликає у реципієнта відчуття нескінченності, стає онтологічною, не залежною від історично змінних символів, тобто проектує соціальну перспективу в телеологічному вимірі народу. У такій історичній конкретності народжується об’єктивний смисл пророцтва, який долає межі авторської суб’єктивності. У пророчій перспективі поета народжується есхатологічна свідомість українського народу як напрям буттєвого шляху. Слово Христа (як істина, що у своїй сутності є некоммуникативною реальністю) опановує слово поета і стає новим Буттям: entity (сутність і буття народу в поезії Шевченка) стає Genesis (самим Буттям, дією Бога в історії). Есхатологічна перспектива в поезії Шевченка вказує на благо українського народу й передбачає руйнування перспективи “зла” — духовних колабораціоністів, “шашелів”, які існують у різних історичних формах розвитку суспільства.

Висновки. Пророче відчуття виникає з перших творів Шевченка. Але тільки після постійної боротьби із самим собою упродовж цілого життя поет стає здатним до вербалізації сталого і системного, релігійно-символічного пророцтва. Водночас семантичні зв’язки характеризують оригінальний національний духовний стиль: аналогічні, алегоричні й метафоричні інтенції набирають у Шевченкових образах-концептах метафізичного значення, яке кличе реципієнта до самопізнання й вибору вічних цінностей.

Поет реалізував своє покликання в критичний для України історичний момент. Саме в XIX ст. Україна під тиском зовнішніх і внутрішніх обставин відійшла від Блага настільки, що самому народу загрожувала остаточна асиміляція, запрограмована ще російським царем Петром I у його південно-західній політиці. Саме цю глобальну небезпеку розумів Шевченко, осмислюючи відпо-

відальність своєї музи: “Учи неложними устами // Сказати правду. Поможи // Молитву діяти до краю” (“Муза”, рядки 33–35). Слова “правда”, “молитва”, “до краю” втрачають свою історично залежну символічну сутність і набувають есхатологічного вираження в бутті українського народу, набувають містичного виміру в історичній конкретності, втілюють зустріч людини й Бога в діалозі.

Містичність ситуації у “Бували війни й військової сварки...”: “А [ми] помолимося Богу // І небагаті, невольні,” — утворює аналогічні паралелі в інших пророчих текстах поета: “...вольні, широкі, // Скрізь шляхи святі // Простеляться; і не найдуть // Шляхів тих владики, // А раби тими шляхами // Без гвалту і крику // Позіходяться до купи, // Раді та веселі. // І пустиню опанують // Веселі села” (“Ісаія. Глава 35 (Подражаніє), рядки 41–50).

Так розкривається перспектива духовного стану українського народу. Поет висловлює цю інтенцію в поняттях народної культури, що надає пророчтву національної буттєвої форми. “Шляхи святі” є відновленням християнської духовності, чистоти сумління, можливість жити за внутрішньою правдою, у згоді з власною ідентичністю. Поет, орієнтуючись на телеологію народу в буттєвому вимірі, стверджує опанування спільнотою Блага без “гвалту і крику”, що їх створюють політичні інтереси антинародних соціальних груп: “... і не найдуть // Шляхів тих владики.” У такому пророчому контексті “веселі села” (позначені семантикою духовної радості, звільнення, відновлення власної ідентичності) “опановують пустиню” — символ несвободи, внутрішнього й зовнішнього винищення та спустошення.

Концепт національної спільноти у вірші “Бували війни й військової сварки...” суголосний також з есхатологічною картиною в поемі “Гамалія”, де містичний образ України актуалізується в конкретно-історичному прагненні радісної праці на власній

землі. Людина опановує історію через спільну працю, а не через протистояння. Похід козаків на чолі з Гамалією, який звільняє полонених у Скутарі, має аналогічний результат із проростанням “зелених паростей”, що зумовлює горизонт майбутнього, свободу від духовного й соціального рабства: “Вилітали запорожці // На лан жито жати, // Жито жали, в копи клали, // Гуртом заспівали...” (“Гамалія”, рядки 163–166).

Військова справа українського козацтва виявляється через образи радісної праці спільноти. В останніх рядках “Бували війни й військової сварки...” маємо ту саму семантику звільнення: “А [ми] помолимося Богу // І небагаті, невольні.”

Поет передбачає онтологічний результат життя українського народу, результат як буттєвий шлях, підвладний не власне соціальній дії, але її джерелу — духовному стану людини й народу: “А раби тими шляхами [...] // Позіходяться до купи, // Раді та веселі...”

Українська спільнота отримує причину й наслідок існування (телеологічну каузальність, шлях), єдність частини й цілого (“позіходяться до купи”) та актуалізацію людської праці на радість їй самій (“раді та веселі”), коли благо спільноти збігається з благом окремої людини: “І пустиню опанують // Веселі села.” Оксиморон “раби раді та веселі” вказує на духовний вектор усвідомлення реальності, за якого тільки й можлива перемога смиренних, нагорода мужніх і радість терпеливих.

Так містичний вимір набуває історичної конкретності в єдності окремої людини й цілого народу, в переживанні нескінченності минулого, теперішнього й майбутнього у фактах екзистенції. Щоб указати на національну екзистенцію, поет мав досягнути її з онтологічного рівня. Творчість Шевченка передчуває вистраждану духовну перспективу українського народу.

Література:

1. Дворецкий И. Латинско-русский словарь / И. Дворецкий. — Москва, 1986.
2. Джуссани Л. Религиозное чувство: Книга первая. Путь / Л. Джуссани; пер. с итал. — Москва, 2000.
3. Доусон К. Г. Религия и культура / К. Доусон; пер. с англ. — Санкт-Петербург, 2000.
4. Прицак О. Шевченко-пророк / О. Прицак // О. Прицак. Світи Тараса Шевченка. Зб. ст. до 175-річчя з дня народження поета. — Нью-Йорк — Париж — Сидней — Торонто — Львів, 1991.
5. Рацінгер Й. Венедикт XVI. Ісус з Назарету. Частина перша. Від хрещення в Йордані до Переображення / Й. Рацінгер; пер. з нім. — Жовква, 2009.
6. Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко. Інтерпретації / С. Смаль-Стоцький. — [Нью-Йорк, Париж, Торонто, 1934] Черкаси, 2003.
7. Татаркевич В. Історія філософії / В. Татаркевич; пер. з пол. — Львів, 1999. — Том 3. Філософія XIX століття і новітня.